

Головащенко Юлія Сергіївна

Кандидат філологічних наук

Асистент кафедри лінгвістики та перекладу

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Боднарчук Анастасія Русланівна

Асистент кафедри лінгвістики та перекладу

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Дрозд Максим Сергійович

Асистент кафедри лінгвістики та перекладу

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

МОДЕЛІ МЕТАФОРИ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

У художньому тексті (далі – ХТ) метафора відіграє ключову роль у створенні образності та відтворенні авторського сприйняття навколишньої дійсності. Дослідження сутності метафори, попри значну пропрацьованість, є досі актуальним завдяки залученню методології когнітивної лінгвістики, а саме питань, як мовні структури відображають і впливають на наше сприйняття світу.

Традиційно в суміжних лінгвістичній і літературознавчій сферах знань метафора потрактовується під стилітичним кутом зору – це троп, що характеризується перенесенням властивостей чи ознак одного предмета (або явища) на інший і має на меті його емоційно-естетичну специфікацію [1]. Стилістичне походження метафори полягає у взаємодії предметно-логічного і контекстуального значень, що відображають подібні ознаки двох понять і створюють яскравий образ означуваного явища чи предмета. Унаслідок цього, метафора часто витлумачується як імпліцитне порівняння, але слід зауважити, що метафоричне перенесення ґрунтується на схожості, а не тотожності, вихідних ознак понять [2].

Сучасний погляд на метафору постулює її в кількох ракурсах: по-перше, згідно з принципом контрасту її сутність видається асиметричною та нереверсивною – такою, що розгортається лише в один бік; по-друге, метафора є специфічним порівнянням, але предмети / явища, які порівнюються, не мають явної помітної ознаки (salient properties); по-третє, метафора виявляє властивість структурного вирівнювання (structural alignment), що полягає у відтворенні однакових реляційних функцій і поєднанні в ній схожих, але не ідентичних ознак [3].

Найбільш вдалою, на нашу думку, є інтерактивна теорія метафори: її двома елементами є носій метафори (metaphor vehicle) і тема метафори

(metaphor topic). Тема метафори складає її першу структурну нішу: слугуючи контекстуальним середовищем для носія метафори, тема утворює простір нав'язування (dimensions of attribution) релевантних ознак. Надалі носій метафори, обробляючи надану темою інформацію з контекстуального простору, підшукує релевантні ознаки для заповнення метафоричних комірок та їх метафоричного нав'язування темі. Отже, сутність метафори виявляється у її внутрішній подвійній референції (dual reference) – тема покликається на носій, а останній увиразнює тему [3].

У стилістичному вимірі семантичного простору романів Джона Максвелла Кутзее метафоричні перевтілення слугують місцями «оживлення» значення – виходу його з-під цілісного семантичного покриву й акцентуації тих його ознак, що надають контекстуальному сегменту очевидного увиразнення. Метафоричні особливості відіграють роль у візуалізації авторського мислення [4], оскільки їх образне зображення є непрямою вказівкою на алгоритми художньо-естетичного мислення, механізми конструювання образності й асоціативності [5].

У романах Дж. М. Кутзее метафора зазнає вербалізації іменниковим, прикметниковим і дієслівним способами. **Іменникова модель** метафори репрезентується словосполученням за схемою $N + N$, в якій один з іменників є злічувальним, а другий – абстрактним. Вербалізація метафори іменниковим словосполученням з координативним зв'язком створює яскравий мисленнєвий образ поняття, що виформовує образно-поняттєвий шар ХТ. Зокрема, метафори *power of speech, magic of words, impulse of love, touches of mystery, odour of fright, torrents of resentment, pages of mornings, throne of consciousness, dragons of desire, empire of pain, repertoire of memories* вимальовують неповторні образи абстрактних понять і відтворюють красу авторського художнього світобачення в їх експресивній деталізації.

Поглянемо на приклад: “(...) and at the height of my enthusiasm I even used to pay for casual labour out of my own pocket” [6]. У цьому випадку гарний настрій витлумачується у світлі вертикального градування, в якому вершиною є його найбільший прояв. Метафоричне перевтілення поняття ентузіазму складає його найвища точка, що відтворює й експресію почуття героя, й експресивність мовного вираження.

Дієслівна модель метафори кількісно переважає попередню і виявляє дещо інші грані образного значення. Якщо іменникова метафора характеризує сутнісну статичність релевантної порівнюваної ознаки, то дієслівна метафора концентрується на динамічних ознаках образу, його дієвості, тривалості,

перевтіленню, тощо. У дієслівному метафоричному контексті центром іррадіації метафори є дієслово, яке поширюється у межах контекстуальної протяжності проспективно і ретроспективно. Таким чином, дієслово чи фразеологізм висвітлює динамічну сутність образу.

Чи не найбільш яскравими є метафори, пов'язані з частинами або рухами тіла людини. Передусім вони слугують для створення відповідної стилістичної атмосфери контексту та художньої дескрипції емоційного стану чи взаємин героїв. Наведемо кілька прикладів: *“Again his gaze meets mine”* [6]; *“My heart leaps at this second chance, but I move demurely, I bow my head”* [7]; *“Instantly he has my wrist in his grasp and crushes it with all the strength of that great hand”* [7]. Як бачимо, метафоричний «відблиск» слугує художній описовості емоційних переживань і драматизму подій. До того ж, метафоричне нав'язування ознак сприяє переосмисленню звичного бачення тіла і його рухів з метою декорування художнього й естетичного пласту ХТ.

Найменш чисельною є **прикметникова модель метафори**, що репрезентується схемою ADJ + N і може містити кілька прикметникових одиниць. Ад'єктивна метафора акцентує винятково на ознаці поняття і, подібно до іменникової, висвітлює сутнісний статичний аспект поняття. Втім варто зауважити, що іменникова метафора «вклинюється» в поняття і чітко фокусує в собі його властивості, тоді як прикметникова зосереджується на характерній ознаці поняття в контексті. Так, метафори *wild hair, slavish obedience, deep revulsion, warm murmur, iron determination, second thoughts, ghostly fear, empty regrets, tiny motions* вимальовують ознаки понять чи явищ таким чином, щоб виявити їх приховану глибину.

Наведемо кілька прикладів: *“I try to subdue my irritation at his cryptic silences, at the paltry theatrical mystery of dark shields hiding healthy eyes”* [6]. Тут метафоричного перевтілення зазнають поняття тишини і таємниці; загалом, вони набувають глибокої осмисленості у межах ширшого контексту твору й урізноманітнюють пласт семантики ХТ.

Висновки. У результаті дослідження було ідентифіковано три основні моделі метафори у ХТ – іменникову, прикметникову та дієслівну. Кожна з них виявляє унікальні особливості мовної репрезентації, способи концептуалізації дійсності для розкриття авторського задуму. Іменникова модель слугує засобом об'єктивації абстрактного через матеріальні образи; прикметникова – емоційно-оцінним маркером, що передає атмосферу й суб'єктивне бачення світу; дієслівна – динамічним інструментом метафоричного осмислення процесів, станів і змін.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у міждисциплінарному аналізі метафоричних моделей – зокрема, у поєднанні когнітивної лінгвістики, стилістики та філософії мови. Особливо важливим є дослідження індивідуально-авторських метафор як виявів мовної творчості та засобів реконструкції світоглядних настанов автора. Перспективною є і компаративна методологія, що дозволяє виявити специфіку метафоричних моделей у межах різних мов, культур і літературних течій.

Список використаних джерел:

1. Бабій І. О., Голянич М. І., Стефурак Р. І. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія. 2-ге вид, виправ. і доповнен. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2024. С. 154.
2. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. К.: Либідь, 2001. С. 88.
3. Glucksberg S. Understanding Figurative Language: From Metaphors to Idioms / Sam Glucksberg [with a contribution by Matthew S. McGlone]. New York: Oxford University Press, 2001. P. 30-37, 50-54.
4. Black E. Pragmatic Stylistics / edited by Elizabeth Black. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd, 2006. 166 p.
5. Leech G. N. Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose / Geoffrey Leech, Mick Short. 2nd edition. Harlow: Pearson Education Limited, 2007. 404 p.
6. Coetzee J. M. Waiting for Barbarians. New York: Penguin Books, 1999. P. 8, 21, 142.
7. Coetzee J. M. In the Heart of the Country. New York: Penguin Books, 1982. P. 17, 55.